

структур в історичній ретроспективі, дозволяє визначити ідею пріоритетності ролі особи в історії людства.

Незаперечним є факт, що біографічні дослідження в історико-педагогічній науці дають змогу піднести ефективність новітніх педагогічних пошуків взагалі. Високий питомий статус вивчення наукової біографії педагога (яка в сучасних умовах вбирає досягнення біографічного методу в ареалах інших наукових галузей) буде забезпечуватися лише за умови дотримання дослідниками принципу історизму, наукової об'єктивності, відсутності догматизму, адекватного підходу до всіх джерел біографії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валуевский А. Л. Основания биографии / А. Л. Валуевский. – К. : Наук. думка, 1993. – 110 с.
2. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования / И.Ф. Девятко. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 1998.- 208 с.
3. Дзевєрін О. Г. Розвиток історико-педагогічної науки в УРСР / О. Г. Дзевєрін / Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР. – Наукові записки. – Т. VI. – К. : Радянська школа, 1957. – 447 с.
4. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. / Ольга Сухомлинська. – Київ : АПН, 2003.– 68 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : У 2 кн. Кн.1: Навч. посібник/ За ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С.3-11.
6. Ярошевский М.Г. Биография ученого как науковедческая проблема/М.Г.Ярошевский // Человек науки. – М., 1974. – С. 19-57.

Белан А.В.

К ПРОБЛЕМЕ ИСТОЧНИКОВ БИОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Статья является кратким изложением результатов исследования, посвященного особенностям источниковой базы биографических исследований в историко-педагогической науке. В статье представлено рассмотрение основных компонентов научной биографии. Автор анализирует истоки становления биографического метода как инструмента научного исследования личности, источники биографического материала.

Ключевые слова: биография, биография педагога, биографический метод, историко-педагогическая наука.

Belan H.V.

TO THE PROBLEM OF BIOGRAPHICAL STUDIES' SOURCES IN THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL SCIENCE.

The article is a brief summary of the results of a research on the peculiarities of the source base of biographical research in modern historical and pedagogical science. The article presents a review of the basic components of the scientific biography. The author analyzes the origins of the formation of the biographical method as a tool for scientific research personnel, sources of biographical material.

Key words: biography, biography of the pedagogue, biographical method, historical and pedagogical science.

УДК 37.013:7.071.4

Гуріч З.В.

СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ СЕР. ХІХ – ПОЧ. ХХСТ.

У статті розкриті окремі питання підготовки вчителів і педагогів-художників у навчальних закладах Півдня України на прикладі Одеського Рішельєвського ліцею, Одеської малювальної школи, Миколаївської художньої школи, Херсонських рисувальних класів

Товариства прихильників красних мистецтв. Виявлено, що кожний середній навчальний заклад поч. ХХ століття мав сформовані та розвинені традиції, які визначалися викладанням певних предметів художньо-естетичного циклу, створенням своєрідної творчої атмосфери.

Ключові слова: художня освіта, педагог-художник, навчальний заклад, естетичне виховання.

Новий етап суперечливого культуротворчого процесу в Україні висуває підвищені вимоги до суспільства, потребуючи висококваліфікованої праці і наукоємних технологій, а також великої кількості освічених і вихованих працівників, здатних розв'язувати актуальні проблеми. Таких людей кожне суспільство, кожна національна спільнота може підготувати тільки через свою систему освіти. Мистецтво і мистецька освіта є однією з найактивніших сил у культуротворчих процесах [7, с. 5].

Задля оцінки сучасного стану художньої освіти і виявлення тенденцій її розвитку важливим є ретроспективний аналіз етапів становлення та еволюції художньої освіти Півдня України сер. ХІХ – сер. ХХ століття. Критичний аналіз допоможе уникнути помилок і прорахунків, а відтак максимально використати кращі надбання минулого та інтегрувати їх у сучасну цілісну систему неперервної освіти молоді.

Проблемі вивчення системи художньої освіти в Україні присвячені праці В.Кременя, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка та ін. Обґрунтування системи естетичного виховання в контексті духовно-культурного розвитку індивіда знайшло своє відображення в дослідженнях Є.Антоновича, В.Бутенка, Л.Гарбузенко, питання теорії і методики образотворчого мистецтва – М.Резніченка, М.Ростовцева, С.Свид, В.Шпільчака, О.Яшухіна. Історія розвитку художньої освіти, художньо-естетичного виховання, еволюція форм і методів навчання образотворчого мистецтва, педагогічна спадщина українських мистецьких шкіл висвітлена у працях І.Зязюна, Л.Масол, І.Небесника, О.Рудницької, І.Полика, Р.Шмагала та ін.

Окремі аспекти становлення освіти на Півдні України розкрито в працях з історії краю М.Левченка, Н.Сапак, А.Форостяна, Н.Шушлянникової та ін. Однак науковці лише частково торкалися деяких аспектів еволюції художньої освіти в краї, розглядали педагогічну діяльність окремих митців. Отже, мета статті полягає у виявленні основних засад підготовки вчителів і педагогів художників у навчальних закладах Півдня України.

Досягнення успіху в опануванні молоддю кращих надбань вітчизняного та світового мистецтва, вміння орієнтуватися в сучасних напрямках художньої культури може бути забезпечене вивченням традицій художніх шкіл України, історії української культури. Конструктивний підхід до вирішення проблем підготовки мистецьких кадрів вимагає також вивчення та осмислення історичного досвіду розвитку художньої освіти в Україні.

Процес розвитку художнього життя Півдня України сер. ХІХ – поч. ХХ сторіччя найтісніше пов'язаний із загальними закономірностями формування національної художньої культури. Водночас він зумовлений регіональними особливостями, зокрема: історією краю, промисловим характером заснованих міст, становим і національним складом населення, культурними контактами із столицею та європейськими художніми центрами.

Найбільш яскраво цей процес виявився в Одесі – центрі південного регіону, де в силу об'єктивних причин склались найсприятливіші умови для піднесення культури і мистецтва, визначні події відбувалися і в художньому житті Херсона і Миколаєва. Територіальна близькість трьох міст у межах Херсонської губернії, специфіка їх розвитку (суднобудування й торгівля на Чорному морі) визначили деякі загальні тенденції в розвитку культури.

Особливістю суспільного життя сер. ХІХ – поч. ХХ сторіччя було зростання інтересу суспільства до освіти, мистецтва, вітчизняної історії та культури, а отже, й громадська активізація інтелігенції, яка відіграла вирішальну роль у відродженні та збереженні національної спадщини, що проявилось у відкритті художніх шкіл та студій, організації музеїв та виставок, діяльності громадських і творчих товариств.

Отже, естетичне виховання стало однією із складових навчально-виховного процесу, забезпечувало мистецьку освіту учнів. Основними дисциплінами цього напрямку були співи та малювання у всіх гімназіях. Різниця лише термін та наповненість курсу міністерських та приватних навчальних закладів. Значний вплив на розвиток естетичної освіти здійснювали позаурочні предмети художньо-естетичного циклу. Серед них виділялися найбільш розповсюджені (гра на музичних інструментах, танці, поглиблене вивчення малювання, театральні постановки, літературно-музичні вечори тощо) [5, с.5].

Одним із закладів середньої освіти на Півдні України, діяльність якого була взірцем щодо естетичної наповненості навчально-виховного процесу серед навчальних закладів регіону, став Рішельєвський ліцей. Першим його директором було призначено французького діяча освіти абата Домініка Шарля Ніколя. Використовуючи найкращі традиції французької педагогічної думки, було визначено прогресивний напрям розвитку ліцею. На 1 січня 1827 року у його структурі було п'ять "внутрішніх" класів (учні жили при ліцеї) та чотири "зовнішніх" (вільне відвідування). До перших належали підготовчий клас із однорічним терміном навчання та гімназійні чотирьохрічні класи. Важливе значення надавалося тут вивченню предметів естетичного циклу: малюванню, музиці, танцям, які були обов'язковими предметами в кожному з класів, а на їх викладання відводилась значна кількість годин. "Приємні мистецтва" повинні були розвивати не лише зовнішню красу – манери гарного тону – а й розвивати внутрішній світ дитини, формувати особистість [4, с.18-20]. І саме на них покладались основні надії щодо досягнення мети естетичного виховання.

Значні зміни в розвитку Рішельєвського ліцею відбулися у другій половині XIX століття, що плідно відбилосся на подальшому розвитку середньої освіти Півдня України. За ініціативою попечителя Одеського учбового округу видатного хірурга, педагога Миколи Івановича Пирогова, було подано клопотання урядові про реформування Рішельєвського ліцею в університет. Однак через фінансові причини лише в 1866 році було відкрито Новоросійський університет, що став центром вищої освіти Півдня Російської імперії. Тут готували не лише службовців, а й здійснювали підготовку вчителів гімназій. Контингент студентів набирался з Одеси, Херсона, Миколаєва, Бессарабії, Дону, Криму, Кубані, а також із слов'янських країн Балканського півострова [6].

Кожний середній навчальний заклад Півдня України поч. XX століття мав сформовані та розвинені традиції, які визначалися викладанням певних предметів художньо-естетичного циклу, створенням своєї творчої атмосфери. Програми з основних предметів художньо-естетичного циклу, з одного боку, враховували специфічні можливості впливу цих дисциплін на загальний духовний та культурний розвиток особистості, а з іншого, відсутність єдиних програм позаурочних предметів створювала умови для експериментування. До того ж, діяльність земств, мистецьких товариств, спеціалізованих шкіл та училищ була спрямована на здійснення методичної підтримки вчителів зазначених дисциплін (випуск посібників, підручників; організація та проведення виставок, концертів, методичних семінарів, курсів тощо). Ці перетворення призвели до усвідомлення сутності мистецтва, творчого розвитку особистості, забезпечення взаємозв'язку навчання та виховання з життям, що вплинуло на формування та розвиток культури як в регіоні так і в державі в цілому. Але питання якості викладання та педагогічної майстерності кадрових вчителів та ентузіастів залишалось актуальним ще довго.

Значну роль у цьому питанні відігравала професійна підготовка педагогів-художників Одеської малювальної школи, де була розроблена методика викладання предметів образотворчого циклу (малюнок, живопис) з урахуванням вікових особливостей дитини (початкова та середня художня освіта).

На початку XX століття в Україні помітних результатів у підготовці фахівців з образотворчого мистецтва досягли художні школи Києва, Львова, Харкова. Поряд з цими відомими культурними центрами України значним є успіх Одеської художньої школи, яка пройшла становлення наприкінці XIX – початку XX століття. Сьогодні в одному ряду класиків українського образотворчого мистецтва XX століття поряд з іменами

Ф.Кричевського, О.Мурашка, М.Бойчука, О.Новаківського, Р.Сельського, І.Труша гідне місце належить художникам Одеської художньої школи К.Костанді, Б.Егізу, І.Бродському, С.Кишинівському, П.Нілусу та іншим.

Провідна роль у переформуванні Одеської малювальної школи на художнє училище із загальноосвітньою системою підготовки належала професорам Н.Кондакову та О.Павловському, художникам К.Костанді і Г.Ладиженському. Методика викладання на двох відділеннях рисувально-живописному та креслярсько-будівельному майже повністю передбачала роботу з натури. Курс складав п'ять років: у перших двох класах рисували; з третього – паралельно з рисунком займалися живописом; у п'ятому класі розподілу на рисунок і живопис не було. Перехід з класу в клас здійснювався на основі виконаних робіт [3, 15 - 17].

Завдяки ініціативі Н.Кондакова і під його керівництвом при Одеській малювальній школі було створено загальноосвітнє училище, з атестатом якого дозволялось переходити до Петербурзької академії мистецтв без вступних іспитів. Треба зазначити, що конкурсна система вступу в училище сприяла створенню початкових шкіл, класів, студій. В Одесі відомими були курси М.Манилама (з 1894), що згодом були перетворені на малювальну школу. Провідною протягом двох десятиліть була студія Ю.Бершадського (з 1907). Діяла школа малювання і каліграфії І.Ходорова (з 1910). Навчальна програма в них орієнтувалась на вимоги художнього училища.

Одним із провідних викладачів художнього училища був художник-педагог К.Костанді, який викладав малюнок, дотримуючись методу П.Чистякова. Художник наголошував на головній ролі малюнку, прагнув розвинути у вихованців художній смак, працьовитість, належне відношення до роботи. В його майстерні було обов'язковим малювати по пам'яті, що, як уважав художник, сприяло розвитку творчої уяви. Високо цінував К.Костанді видатний художник-педагог І.Репін. Лист із особистого архіву І.Репіна до К.Костанді, датованого 1910 роком, містить такі рядки: "Ни слова не сказал о восторгах Ваших учеников от Вас как учителя – их хватило бы на три листа самого убористого письма" [1, с. 165]. Про педагогічні прийоми К.Костанді писали його учні Б.Егіз, І.Бродський.

Метод викладання Г.Ладиженського ґрунтувався на наочному показі зображення натури. Він спрямовував учнів власним прикладом, але не втручався в їх процес роботи, прагнув розвинути у вихованців "картинне" бачення. Як згадують його учні, виконання завдань у його класі відрізнялось більшою свободою.

Першою відомою приватною художньою школою у Миколаєві стала школа з універсальною програмою підготовки, розробленою Петербурзькою академією мистецтв. Засновником Миколаївської художньої школи став художник А.Козаков (з 1899). Випускники школи були орієнтовані до вступу у вищі технічні й художні заклади освіти. У 1908 р. художником М.Вінокуровим був відкритий приватний рисувальний клас, в якому учні отримували початкову художню підготовку. Діяльність приватних шкіл сприяла створенню міської художньої школи (з 1913), де викладали художники-педагоги О.Валевахін, Л.Інглезі, В.Мурзанов.

У Херсоні діяли рисувальні класи Товариства прихильників красних мистецтв (з 1911), в яких викладали А.Грабенко (Конощенко), Д.Бунцельман, Г.Литвинов, І.Феглер.

Отже, наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. на Півдні України сформувалася ступенева система художньої освіти. Кожний середній навчальний заклад поч. ХХ століття мав сформовані та розвинені традиції, які визначалися викладанням певних предметів художньо-естетичного циклу, створенням своєрідної творчої атмосфери. Провідна роль у цьому процесі належала Одеському художньому училищу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутник-Сиверский Б.С. Репин и Украина. Письма деятелей украинской культуры и искусства к Репину 1896 – 1927г. / Б.С. Бутник-Сиверский – К.: Издательство АН УССР, 1962. – 210 с.

2. Народное образование в Херсонской губернии // Русская школа: общепедагогический журнал для школы и семьи / под ред. Я.Н. Гуревича – С.-Пб: типография И.Н.Скороходова, 1892-3 год из. – №3 март. – С. 132-138.
3. Сапак Н.В. Художне життя Півдня України кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: автореф. дис. здобуття наук. ст. кандидата мистецтвознавства: спец.17.00.05. "Образотворче мистецтво" / Н.В. Сапак. – К., 2006. – 23 с.
4. Съезд в Херсоне учителей и учительниц начальных народных школ Херсонской губернии под руководством почетного члена Московского университета барона Н.А. Корфа. 7-21 июля 1881 г. – Херсон, 1881. – 196 с.
5. Форостян А.Ф. Розвиток естетичного виховання в середніх навчальних закладах освіти Півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): монографія / А.Ф.Форостян – К.: Просвіта, 2009. – 159 с.
6. Ходатайство Его Высочайшему Величеству о преобразовании Ришельевского лицея в Новороссийский университет (1861) // ДАОО. – Ф. 44. – Оп. 1. – Спр. 73. – 27 арк.
7. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта й мистецтво в культурологічному процесі України ХХ – ХХІ століть: навч. посіб. / Р. Шмагало, Г. Покотило, П.Ляшкевич, І. Гнатишин, Т. Бей; за заг. ред.. Р. Шмагала. Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 292 с.

Гурич З.В.

СТАНОВЛЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ЮГА УКРАИНЫ СЕР. ХІХ – НАЧ. ХХ СТ.

В статье раскрыты некоторые вопросы подготовки учителей и педагогов-художников в учебных заведениях Юга Украины на примере Одесского Ришельевского лицея, Одесской рисовальной школы, Николаевской художественной школы, Херсонских рисовальных классов Товарищества изящных искусств. Установлено, что каждое учебное заведение нач. ХХ столетия имело сформированные и развитые традиции, которые определялись преподаванием определённых дисциплин художественно-эстетического цикла, созданием своеобразной творческой атмосферы.

Ключевые слова: художественное образование, педагог-художник, учебное заведение, эстетическое воспитание.

Gurich Z.V.

FORMATION OF ART EDUCATION IN SOUTH UKRAINE SCHOOLS IN MID. XIX – BEG. XX CENTURY .

The article reveals some of the issues for art teachers and art educators in schools of the South Ukraine on an example of Odessa Richelieu Lyceum, Odessa drawing school, Mykolayiv art school, Kherson drawing classes of the Association of Fine Arts. Found that in early XXth century each school had formed and developed traditions that were defined with teaching certain disciplines artistic and aesthetic cycle, creating a kind of creative atmosphere.

Key words: art education, teacher-artist, institution, aesthetic education.

УДК 37.018

Єсьман І.В.

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА БАТЬКІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ О. ЗАХАРЕНКА

У статті на основі аналізу педагогічної спадщини О. Захаренка висвітлюються ідеї педагога-новатора в контексті проблем організації і змісту педагогічної освіти батьків. Виокремлено п'ять структурних компонентів морального виховання (родина, школа, село, Україна, Всесвіт), серед яких учений виділяв родину (сім'ю) як базову складову, основу системи неперервної освіти. Визначена і теоретично обґрунтована система педагогічної освіти батьків О. Захаренка як складової частини педагогічного процесу, який реалізується